

הערה על מאמרו של הרב אברהם וולפיש: שיקולים ספרותיים בעריכת המשנה ומשמעויותיהם (נטועים א' / טבת, תשנ"ד)

ברצוני להעיר על דוגמת ה"חתימה מעין פתיחה" שצויינה על ידי המחבר (עמ' 40-41) מסכת נזיר, הפותחת עם דינים הקשורים ל"נזיר שמשון" וחותרמת עם "נזיר היה שמואל". בהערה 28, מפנה המחבר לירושלמי בסוף המסכת, הקושר בין איסור התספורת של הנזיר ובין "פחד מפני הברזל" ומציע כי יש לראות בכך הסבר לסמיכות המשנה "נזיר היה שמואל" (פ"ט מ"ה) למשנה הקודמת, העוסקת בדיני רוצח. יש שהציעו כי הנזיר הקדום היה דמות צבאית, שהרי בתקופת המקרא מצינו שני סוגי נזירים: אלה שנטלו על עצמם תפקיד צבאי מסויים, ואלה שפרשו - לתקופה מוגבלת או לעולם - מהנאות מוגדרות.¹

אפשר למצוא רמז לשני הסוגים בסידור העניינים בספר במדבר. לרש"י, מעידה סמיכות הפרשיות בין נזיר לסוטה על המגמה הסגפנית של הנזיר, וכדבריו (במדבר ו', ב): "הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין." האברבנאל, לעומת זאת, מסביר את מיקומה של פרשת הנזיר על פי ראייה כוללת יותר. לדבריו, מופיע הנזיר כחלק מארגון מחנה ישראל (במדבר א'-ז), והסבר זה עולה בקנה אחד עם תפקידו הצבאי של הנזיר.

נראה כי גם ההלכה הבחינה בין שני סוגי נזירים. ההלכה הקלה על "נזיר שמשון" בנושא המפריע ביותר לפעילות הצבאית: הוא מותר להיטמא למתים או, לכל הפחות, פטור מקרבן טומאה.² מטהרת ההלכה את אישיותו של הנזיר הלוחם, המגדל פרע שער ראשו, אך אין ההלכה משווה את דינו לגמרי עם הנזיר הסגפני. ובכך אפשר לראות בשמשון, וב"נזירות שמשון", אב-טיפוס של נזירות שנועדה להכשיר את הנזיר למנהיגות צבאית.³

מהצד השני אפשר לראות בשמואל, על אף ששימש גם כמנהיג צבאי (שמואל א' פרק ז'), אב-טיפוס של הנזיר "הסגפני", הפורש מהנאות העולם לחיות חיי קדושה של עבודת ה'. נראה כי בתקופת המקרא נחשב נזיר סתם לנזיר צבאי, והראיה לכך הכתוב מכנה את שמשון "נזיר", בניגוד לשמואל, שהמקרא נמנע מלתארו בכינוי הזה.⁴

¹ שני המניעים ניתנים להיכלל בנזירות "דרך קדושה", כלשון הרמב"ם סוף פ"י מהלכות נזירות.

² עיין נזיר ד ע"ב ובהערות ר"ח אלבק לנזיר פ"א מ"ב.

³ אין קביעה זו מגדירה את האופן המדויק בו משתלבים שני היסודות הנזיריים, הסגפני והכוחני, באישיותו של שמשון, וכבר נדונה סוגייה זו על ידי גדולי הראשונים. עיין רלב"ג ואברבנאל לשופטים פרק י"ג.

⁴ גם אבשלום אינו מכונה במקרא "נזיר", אך מבחינת המקרא ניתן להטיל ספק בעצם מעמדו כנזיר, משא"כ שמואל, אשר לפי פשט הכתוב נראה כי "מורה לא יעלה על ראשו" הוא דין נזירות, ורק הכינוי המפורש "נזיר" נעדר מתיאור המקרא.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

נראה לי, כי בתקופת בית שני נדחה ההיבט הצבאי לחלוטין מפני ההיבט הסגפני. העדויות לנזירות בתקופת חז"ל מתמקדות כולן בפרישות מהנאות העולם⁵. קצת ראייה לכך היא העובדה, שספר שמואל במגילות ים המלח משלב את פסוקי הנזירות בסיפורי לידתו של שמואל.

על פי ניתוח זה, נראה לי, שה"חתימה מעין פתיחה" של מסכת נזיר מובנת היטב. מבנה המסכת רומז על המעבר מהנזיר השמשוני, הצבאי, לנזיר המיוצג על ידי שמואל. אף רעיון הירושלמי, של "פחד מפני הברזל", מבטא את רתיעתו של הנזיר מפני מעורבות בעולם המעשה, על צדדיו האלימים, ואת הסתגרותו בתוך עולם אידיאלי מקודש.

⁵ עיין למשל בדוגמאות המובאות במבוא של ר"ה אלבק למסכת נזיר.